

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК VIII

Рівне – 2020

ББК 83

Ф 54

УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. VIII / ред. кол. О. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2020. – 97 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 20 лютого 2020 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В. І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І. В., доктор філологічних наук, доцент;

БЕСТЮК І. А., кандидат філологічних наук, доцент;

КИРИЛЬЧУК О. М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);

КРУПКА М. А., кандидат філологічних наук, доцент;

ТХОРУК Р. Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

БЕРНАЦЬКА АЛІНА Моделі характеротворення у романі Максима Кідрука «Де немає Бога»7	7
БУХАЛЬСЬКА БОГДАНА Урбаністична топографіка у романі Олександра Ірванця «Рівне/Ровно (Стіна)»13	13
ГАРМАНЮК БОГДАНА Містика у художній структурі роману Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи»17	17
ГРЕБЕНЕЦЬ МАРІЯ Мотив межової ситуації у драмі «Алмазне жорно» Івана Кочерги крізь призму філософії22	22
ГУЛЕЧКО АНАСТАСІЯ Художні стратегії репрезентації минулого у романі Юрія Винничука «Танго смерті»27	27
ДЕМЧУК ВІКТОРІЯ Жанрова природа ретродетективу (на матеріалі роману Владислава Івченка та Юрія Камаєва «Стовп самодержавства, або 12 справ Івана Карповича Підпригори»).....32	32
КУК НАДІЯ П'єса Миколи Куліша «Мина Мазайло» як сатиричний текст.....38	38
КУХАРЧУК ОКСАНА Сільський апокаліпсис Миколи Куліша42	42
ЛОЙКО ІВАННА Світ дитинства в есеїстиці Оксани Забужко46	46
МАЛІНОВСЬКА КАРІНА Художні моделі репрезентації травматичного досвіду у повісті «Поza межами болю» Осипа Турянського50	50
МИРОНЮК ОЛЬГА Художнє відображення Другої світової війни у романі Тетяни Пахомової «Я, ти і наш мальований і немальований Бог»55	55

МОРОЗ ТЕТЯНА

Белетризація звичаєвого права у романі

Пантелеймона Куліша «Чорна рада» 60

ОЛЕКСЮК ОЛЕКСАНДРА

Моделювання національних характерів

у прозі Михайла Коцюбинського 66

ПІСКЛЯК ОЛЕНА

Друга світова війна і досвід сучасної української літератури..... 71

ПОНОРЧУК ІРИНА

Жінка в умовах Голодомору: Світлана Талан «Розколоте небо»..... 76

ПРОКОПЧУК ТЕТЯНА

«Вид на Толедо»: картина Ель Греко в поетичних версіях

Вадима Лесича й Патриції Килини 82

СИТКІВ МАРІЯ

Тема влади у драматургії Валерія Шевчука

(на матеріалі драм «Вертеп», «Птахи з невидимого острова»)..... 87

СТАСЮК КАТЕРИНА

«Хвороба як метафора» (за Сьюзен Зонтаг):

українська проза на початку третього тисячоліття..... 93

CONTENTS

BERNATS’KA ALINA Modeling of Characters in Novel «The Place Where God Is Not Exist» by Max Kidruk.....	6
BUCHALS’KA BOHDANA Urban Topography in Novel «Rivne/Rovno (The Wall)» by Olexander Irvanets	12
HARMANYUK BOHDANA Mystics Parameters in Fictional Structure of Novel «Do Not Look Forward and Be Silence» by Max Kidruk.....	16
HREBENETS’ MARIYA Metaphysical Motif of Being on the Edge in Drama «Diamond Millstone» by Ivan Kocherga	21
HULECHKO ANASTHASIYA Art Strategies of Representation of the Past in Novel «Tango for Death» by Yurii Vynnychuk.....	26
DEMCHUK VICTORIYA Genre Parametres of Retrodetective (on materials of novel «Pillar of Autocracy, or 12 Actions against Ivan Karpovych Pidipryhora») by Vladyslav Ivchenko and Yurii Kamayev.....	30
COOK NADIYA Play «Myna Mazailo» by Myckola Kulish as a Saturical Text.....	36
KUCHARCHUK OXANA Village Apocalypses of Mychola Kulish.....	40
LOIKO IVANNA World of Childhood in Essays by Oxana Zabuzhko.....	44
MALYNOVS’KA KARYNA Fictional Models of Representation of Traumatic Experience in Long Story «Beyond the Edge of Pain» by Osyp Turyans’kyi.....	48

MYRONYUK OLGA

Traumatic Experience of World War the Second in Novel

«Me, You and Our Painted and Non-Painted God»

by Tetyana Pakhomova55

MOROZ TETYANA

Fictional parameters of habitual life of the Ukrainians in novel

«Black Council» by Panteleimon Kulish's60

OLEXYUK OLEXANDRA

Modelling of Ethnic-Coloured Characters

in Prose of Myckailo Kotsyubyns'kyi66

PISKLYAK OLENA

World War the Second and an Experience of

Contemporary Ukrainian Literature71

PONORCHUK IRYNA

Woman in times of Holodomor: Svitlana Talan «Split the Sky».....76

PROKOPCHUK TETYANA

«View of Toledo»: a Painting by El Greco

in Poetical Versions by Vadym Lesych and Patriitsiya Kylyna.....82

SYTKIV MARIYA

Motif of Authority in Drama by Valeryi Shevchuk

(on the materials of plays «Puppet-Show», «Birds from Invisible Island»)....87

STASYUK KATHERYNA

«A Metaphor of Illness»: (following to Susan Sohntag)93

Каріна Маліновська

Науковий керівник – канд. філол. наук Кирильчук О. М.

ХУДОЖНІ МОДЕЛІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ У ПОВІСТІ «ПОЗА МЕЖАМИ БОЛЮ» ОСИПА ТУРЯНСЬКОГО

У статті зосереджено увагу на осмисленні проблемно-тематичного рівня повісті Осипа Турянського «Поза межами болю». Зокрема, простежено репрезентацію у тексті травматичного досвіду Першої світової війни

Ключові слова: *повість, літературна критика, мотив, проблематика, художній текст.*

The article focuses on study of problems and themes in texts of Osyp Turyans'ky's story «Beyond the Edge of Pain». In particular, the author constitutes representations of traumatic experience variants of the World War the First.

Key words: *story, motive, problems, fiction.*

Українська модерна проза початку ХХ віку демонструє спробу не лише оновлення естетичних координатів українського письменства, але й заглиблення в складні проблеми сучасності. Варто зазначити, що саме на початку ХХ століття важливе місце в українській літературі займає антивоєнна проза, яка спрямована на возвеличення гуманізму, доброти людини та різке заперечення жорстокості, кровопролиття. Антивоєнна література створюється двома групами письменників: ті, хто брав участь у війні і ті, хто не бачив її на власні очі, але чув та знав про неї. Але, і там, і там суть є незмінна. Автори пишуть про криваві злочини влади, про біль, який не стихає роками, про втрату рідних, про рани, що не загоюються.

Початок світової війни підштовхнув українських письменників до осмислення трагедії звичайної людини у вирі тотального мілітарного протистояння. Багато митців обрали центральною темою для своїх творів Першу світову війну, проте унікальним текстом лишається твір Осипа Турянського «Поза межами болю». У художньому тексті письменник пише не лише про всі нещастя, що випадають на долю людини під час війни, але й намагається зрозуміти як змінюється людина в межовій ситуації, у стані коли втрачено маркери звичайного мирного існування. Тарас Прохасько наголошує, що повість Осипа Турянського важлива не лише для літератури початку ХХ століття, але й для сьогоденного читача, бо травматичний досвід цього глобального мілітарного протистояння «лишається поза інтелектуальним контекстом», а «ситуацію, яку ми маємо нині, можна зрозуміти лише за умови, що ми аналізуватимемо теперішнє, пам'ятаючи, що з нами відбулося в минулому. Тобто без дедуктивного шерлокхолмсівського методу нам не обійтися» [2].

Критики твір О. Турянського сприймали неоднозначно. Спочатку повість була видана німецькою мовою у 1921 році у Відні, тому «Поза

межами болю» швидко став популярним саме у Європі. Тарас Прохасько зазначає, що «Осип Турянський не був оцінений серйозно ніким, немає жодного поважного аналізу його творчості. З одного боку, це зле. З іншого – добре, бо дає свободу для інтерпретації» [1]. Однак Т. Прохасько наголошує, що потрібно читати і пам'ятати про події, які стосуються нашого минулого, а текст Осипа Турянського постає яскравим прикладом дегуманізації людини в період глобального мілітарного протистояння.

Однак все-таки «Поза межами болю» привернув увагу української літературної критики 1920-х років. Осипу Турянському вдалося зацікавити таких рецензентів як П. Карманський, О. Кушак, Б. Лепкий, Р. Плен, Н. Мафтин, Б. Лепкий. Критики вели між собою дискусії щодо творчості цього видатного письменника, прозаїка, поета, журналіста.

Проте згодом критична рецепція творчості Турянського зазнала змін, автори називали його працю ледь не геніальною, дивовижною на ниві багатьох творів української літератури. Письменник Роман Федорів писав про Осипа Турянського: «Ми винні перед ним. Час винен перед ним. Розгорнім сьогодні його повість, вчитаймося в неї, переймімося її болем, смутком і надією – і подивуймося, як ми жили стільки літ без цієї пекучої сповіді про дорогу смерті, на якій лунав протест проти війни» [4, 16].

Мета статті полягає у спробі простежити проблемно-тематичний вимір повісті Осипа Турянського «Поза межами болю».

«Поза межами болю» є автобіографічним художнім текстом, адже сам автор брав участь у Першій світовій війні. Зокрема, восени 1914 р. О. Турянського мобілізували до австрійської армії і відправили на сербсько-австрійський фронт, де він і потрапив у полон. Разом з іншими 60 тисячами австрійських вояків пройшов «дорогою смерті» через гори Албанії. Лише чверть усіх учасників цього переходу лишилася в живих. Самого Турянського було лише чудом врятовано сербськими лікарями. Відтак написання «Поза межами болю» стало спробою психологічного звільнення від травматичного досвіду та віддати шану загиблим побратимам: «Тіні моїх товаришів являються мені у сні й наяву...Моя душа відривається від життя, як осінній пожовклий листок від дерева, й лине далеко – далеко до моїх товаришів...» [3, 42].

Сюжетна картина твору є простою. Семеро полонених, що волею сліпого випадку опинились серед зими в горах Албанії. Вони блукали в горах вже більше 10 днів, не було у них ні їжі, ні води, нічого, але герої знали одне, що не потрібно було зупинятися, бо за ними крокують два невідступні та найстрашніші вороги, які й вели їх на зустріч смерті – голод і холод. Відтак персонажі опиняються не лише перед випробуванням полону, але й змушені боротися за своє життя.

Яскравим прикладом цього є сцена, коли товариші вирішують, що вижити вони зможуть лише тоді, коли розпалять вогонь, одягом когось із побратимів. Турянський описує цю сцену так: «Без найменшої тіні спротиву почали людські скелети, замерзлі з морозу, смертельно вичерпані голодом,

бігати і скакати довкола корча. Лиш одна думка вводила в рух їх закостенілі ноги: “Скачи, скачи і витримай... а то, може, твої власні товариші тебе доб’ють!”» [3, 56]. Один з них все ж помирає, його одяг дозволяє розвести вогнище. Однак цей «танець життя» набуває глибокого символічного змісту у тексті, оскільки смерть одного дарує шанс порятунку іншим. Прикметно, що для досягнення такої перспективи ніхто не вчиняє гріх вбивства, саме життя обирає «жертву», яка помираючи рятує товаришів.

Осип Турянський у «Поза межами болю» намагається осмислити не лише проблему абсурдності світової війни. Письменник апелює до актуальних питань сучасного йому суспільства: держава, влада грошей, моральні та сімейні цінності, віра в Бога тощо. Однак важливе місце в проблематиці твору займає випробування людини бути Людиною, не стати звіром, іншими словами письменника цікавить питання дегуманізації особистості в стані між життям і смертю.

У першу чергу варто виділити основний мотив твору – війна і людина. У творі відображено все те, що містить в собі слово «війна» – це біль, страждання, страх, невпевненість у завтрашньому дні. Твір Осип Турянський починає короткою історичною довідкою про зимовий відступ сербської армії під натиском австро-німецьких військ, трактує загибель у цьому поході сорока п’яти тисяч бранців як вияв нелюдської і безглуздої жорстокої війни взагалі. У передмові до книжки письменник писав, що «судилося нам пройти за життя пекло, яке кинуло нас поза межі людського болю – у країну божевілля і смерті» [3, 42]. Автор наголошує, що треба залишатися Людиною, завжди будь-де, будь-коли, незважаючи на обставини долі, адже, коли героям твору довелося вибирати між смертю і канібалізмом, вони обрали смерть, не опустившись до тваринного інстинкту.

Причину Першої світової війни автор вбачає виключно так – одні люди втягли інших у братовбивство, а ті дозволили це зробити з собою. Семеро полонених перед нами є узагальненим прикладом усіх людей, які розплачувалися життям та були лише маріонетками у тих, хто грав у гру, яка називається «війна». Показовим є також те, що всі семеро є представниками різних національностей. Два з них – автор і Добровський – українці, Сабо – угорець, Штранцінгер – австрієць, Пшилуський – поляк, Бояні і Ніколич – серби. Війна втрачає ознаки вузького національного протистояння, натомість воюють всі з усіма. Водночас національні стереотипи не стають на перешкоді товаришам, бо їх об’єднує почуття братерства, що пройшло випробування війною, голодом і холодом, а тому почуття безвиході надає їм нерозривної духовної єдності.

Проблема влади і людини також набуває важливого звучання у тексті, бо кожна війна, яка була на землі – справа рук можновладців, які лише надають накази. А в чому ж вина простих людей? Відповідь одна – вини немає! Від того, що у влади прокидається щось тваринне, і це зовсім не тваринний інстинкт, страждають, гинуть мільйони, мільярди людей, які колись мріяли бути щасливими. Зрозуміло, що тоді у людей прокидається

антипатія до влади. Так, Добровський, один із персонажів, навіть висловлює небажання знову відчувати дегуманізацію європейської цивілізації («Я не хочу назад вертати в озвірілий світ») [3, 81].

Водночас ще один фактор дегуманізації суспільства пов'язано із владою грошей над людиною. За допомогою образу грошей автор хоче зобразити читачам, що політики розпочали Першу світову війну заради збагачення, а прості люди страждають від цього. Підтвердженням вищесказаного є той епізод, коли Сабо зубами роздирає гроші («Зі сказеною люттю він кусав, гриз, жував банкнот і судорожно роздирав, роздирав його пальцями») [3, 85]. Письменник цим прикладом показує, що не важливо скільки грошей у людини, бо на війні це лише папір, яким герої і намагалися розпалити вогонь, щоб врятувати собі життя або ж продовжити його на кілька хвилин. Герої ненавидять тих, кого зображено на купюрах – представників політики, банківської справи, військового керівництво, вважаючи усіх їх винуватцями того, яким стало суспільство.

Осип Турянський у творі відверто показує людський цинізм, відсутність моральних норм. Особливо це вражає, коли стосується сім'ї героїв. Яскравим прикладом є сім'я Пшелуського. Його дружина знайшла собі коханця, поки чоловік перебував на війні. Однак для Пшелуського травматичною є не сама зрада жінки, а те що це було здійснено на очах у дітей. Чоловік не може пробачити дружину, бо вона затруїла душу дітей, вбила у них добро на початку життя, зруйнувала віру. Антиподом до вищезгаданого є сім'я Оглядівського. Як тільки він стає над прірвою відразу ж згадує свою сім'ю і відчуває ручку малу на своїй шиї. Свідомість підказує, що ручка ця вже більша (його дитина підросла), бо вже минуло два роки з того моменту, коли він востаннє її бачив. І тут в автора відкривається друге дихання, він хоче жити, жити заради своєї сім'ї. Відвертаючись від безодні, він уперто продовжує скакати. Хоч Оглядівський найслабший фізично з-поміж інших, проте він один зумів вижити. Волю персонажа до життя, до руху вперед пробуджувала любов до дружини і сина. Насамперед він згадав, що він батько та чоловік, якого чекають, тому йому варто зібрати сили в кулак та терпіти. Сім'я для нього є тим сокровеним, заради якого потрібно жити, йти вперед зціпивши зуби від болю. У вищезгаданому уривку чітко простежується образ матері та дитини, який здавна відомий як символ життя.

А чи є Бог взагалі? Місцями Осип Турянський порушує і цю проблему. Бога у творі не заперечено, але герої нарікають на нього. Засуджено в тому, що він нічого не може зробити, не може припинити війну. На думку автора, війна – це той момент, коли втручання Бога у справи людей було б найнеобхіднішим. Але допомоги немає і саме при таких обставинах у героїв починається атеїстичне ставлення до Бога. Добровський піддає сумніву те, що у всесвіті є яке-небудь розумне начало. Виникає така ситуація – Бог відсутній, світ це хаос, який сповнений дикими стихіями. Тоді залишається лише один порятунок – смерть.

А чи хочуть герої помирати? Однозначно – ні. Герої зіставляються перед нами за принципом великого й малого: зернинки й моря, хвилини й вічності. Цим самим автор зображає, що людина є беззахисним створінням, особливо перед силою природи. Саме в такій «межовій ситуації» опиняється одночасно і життя людини і культурні набутки.

Чітко простежується у творі ще така проблема як боротьба між духом і тілом. Кожний з героїв розумів, що померти може саме він і, можливо, це його останні хвилини. Та ніхто не хотів помирати. У такий напружений момент вони згадують своїх рідних, дехто навіть починає марити. Вихід із цієї страшної ситуації був і всі про це знали. Вони могли вибрати слабшого, вбити його, одягом розпалити багаття та могли б втамувати свій голод м'ясом людини. Але ні! Цього ніхто не зробив. Автор у цій ситуації зображає, що дуже часто людям доводиться боротися зі своїм тілом на догоду інстинктів. Він вказує на те, що перемагати має завжди дух над тілом, лише тоді людина залишається людиною.

«Поза межами болю» Осипа Турянського постає яскравим текстом, у якому простежено проблеми згубності війни та окреслено дегуманізацію особистості в межовій ситуації. Автор торкається багатьох важливих питань, серед яких найголовнішим є те, що завжди потрібно залишатися Людиною, навіть в тих межових ситуаціях, де б здавалося виходу немає.

Джерела:

1. Прохасько Т. Перша світова війна в українській класичній літературі: О. Турянський : [Електронний ресурс] / Т. Прохасько // Культурний проект. – 2014. – Режим доступу: <https://culturalproject.org/lectures/55ad008787cb94c0378b47d4>.
2. Прохасько Т. Україна належить до двох дуже різних систем формування цінностей : [Електронний ресурс] / Т. Прохасько // Україна молода. – 2014. – Режим доступу: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/2432/164/86487/>.
3. Турянський О. Поза межами болю / О. Турянський // Турянський О. Поза межами болю: Повість-поема; Син землі: Роман; Оповідання / Вступ. слово Р. Федорів; упоряд, передм. С. Пінчука. – К. : Дніпро, 1989. – С. 41-127.
4. Федорів Р. Повернення Осипа Турянського / Федорів Р. // Турянський О. Поза межами болю: Повість-поема; Син землі: Роман; Оповідання / Вступ. слово Р. Федорів; упоряд, передм. С. Пінчука. – К. : Дніпро, 1989. – С. 5-16.